

Yeni Bir Planlama Anlayışı/Arayışı

Bilge ARMATLI KÖROĞLU*, Gülsen YILMAZ**

* Dr.,
Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü,
Gazi Üniversitesi

* Şehir ve Bölge
Planlama Bölümü,
Gazi Üniversitesi

Günümüzde küreselleşme ile birbirine zıt, ancak ilişkili iki gelişme yaşanmaktadır. Öncelikle, neo-liberal politikalar yaygınlık kazanmakta ve iktisadi aklın egemenlik alanı olan pazarın toplumsal ilişkiler üstündeki belirleyiciliğini genişletmektedir. Bu dönüşümü hızlandıran ana etkenler özellikle 1980'lerden sonra küreselleşmenin etkisiyle ulusal sınırların önemini yitirmesi, sermayenin uluslararasılaşması, piyasa mekanizmasının küresel ölçekte egemenlik kazanmasıyla devletin ulusal kalkınmadaki rolünün azalması olarak belirtilebilir. Buna karşıt olarak iktisadi aklı ve onun ekonomik birey yaklaşımını ve kurumu olan pazarın belirleyiciliğini ret eden, bireylerin ilişki içinde olduğu toplumsal tutum gelişmektedir. Her iki gelişmenin de planlama pratiği ve teorisi üzerinde etkisinin olması kaçınılmazdır. Neo-liberal politikalar aracılığı ile planlamanın müdahale alanı daralırken, planlama meşruiyetini demokratikleşme ve müzakere temelli bir yaklaşımda aramaktadır.

Bu ikili gelişme kapsamında makalede, bilimsel düşünme ve karar verme mekanizmalarındaki ve insan modellerindeki değişim, demokrasi alanındaki gelişmeler genel olarak değerlendirilerek, bu değişimlerin planlama sürecine etkileri, planlamada güç paylaşımı, değişimle birlikte plancının yeni rolünün ne olduğu tartışılmaktadır.

DEMOKRASİ VE İNSAN MODELLERİNİN DEĞİŞİMİ/ GELİŞİMİ

Yeni Birey ve Toplum Anlayışı

Toplumlar, üyeleri arasında bir iletişim ve ortaklık olduğu sürece toplum olarak tanımlanabilir-

ler. Farklı çıkarların birlikteliği, iç içeriği ortak değerleri oluşturur (Tam, 1998). Bireyler arasında neyin ortak olduğu toplumun tanımında büyük önem taşımaktadır. Toplum en basit anlamıyla ortaklıkları olan bir grup insanın biraradalığıdır. Bu ortaklıklar neler olabilir? Ortak coğrafi yerleşim, tarihi kimlik, tanımlanan bir düşman, yada çıkarlar bu ortaklıklara birkaç örnek oluşturmaktadır. Ortaklıklar geçmişten gelen ve bugüne ilişkin durumlar üzerine kurulabileceği gibi yeni ortak projeler ve gelecek için ortak umutlar toplumda ortak kimliğin ve güvenin oluşmasında önemli bileşenlerdir. Toplumda üç prensip önem taşımaktadır: ortak sorgulama (1), ortak değerler ve karşılıklı sorumluluk (2), paylaşılan güç ilişkileri (3). Toplumda çeşitlilik ve yaratıcı fikirlerin ortaya atılması bu prensiplerin gerçekleşmesini sağlamaktadır. Bu nedenle ilişkilerin devamlılığı için 'karşılıklı' (reciprocity) ilkesinin önemi vardır (Wilson, 1997). Üretken sosyal yapı karşılıklı anlayış, karşılıklı sorumluluk, karşılıklı güvene dayanmaktadır.

Ekonomik ve sosyal yaşamdaki değişim, insan niteliğinin farklılaşmasına ve yeni modellerin gündeme gelmesine neden olmuştur. İnsan modelindeki farklılaşma özellikle sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş süreciyle açıklanmaktadır. Sanayi toplumunda insan kapasitesi, kas gücünün bir uzantısı olarak geliştirilmiştir. "Sanayi öncesi toplumlarda insanlar yaşamları için gerekli enerjiyi evcilleştirdikleri hayvan kaslarıyla sağlamakta ve çok az enerji tüketmekteydiler. Sanayi toplumuna geçildiğinde ise fosil

yakıtlar ve makineler üzerinden enerji sağlanmaya başlandı ve enerji miktarı arttı. Bu gelişmeler ve son dönemdeki teknolojik ilerlemeler insanların yapabileceği kapasitesini genişletmektedir” (Tekeli, 2002, s: 16).

1980’lerin hakim politikası olarak liberalizm, doğal insan modeline dayanan atomistik ve kendi çıkarını maksimize etmeye çalışan bireylerden oluşan toplum anlayışına dayanmaktadır. Liberal anlayış bireysel haklar üzerinde durmakta fakat bunlara karşılık toplumda sorumlulukların varlığı ve gerekliliğini değerlendirmemektedir. Liberal düşüncede yükümlülükler ve toplumun kendi kendine yapabilirliği sosyal kaynak olarak ele alınmamaktadır. Bu eleştirel yaklaşımdan yola çıkılarak tanımlanan birey atomistik bireye alternatif olan ilişki içinde aktif bireydir. Bu birey toplum içinde ilişkiler kurma ve vizyon geliştirme kapasitesine sahiptir. Kendisini, toplumdaki diğer bireylerle ilişki içinde gören aktör, sadece kendi faydasını maksimize etmeyi hedeflemez, bireysel fayda, ancak toplumsal fayda da söz konusu olduğunda bir anlam ifade etmektedir. Aldığı kararlarla toplumu dönüştürdüğü farkında ve sorumluluklarının bilincinde olan birey toplum içinde etkin olarak yer almaktadır. Bu yaklaşımda bireyler sivil toplum kurumları gibi belli konu ve gelecek projeleri etrafında bir araya gelen yapı içinde tanımlanmaktadır.

İnsanın niteliğine bakıştaki bu değişimlerle birlikte insan hakları sorunları ve sorumlukları da farklılaşmaya başlamıştır. Birey toplumda haklar kadar sorumluluklara da sahiptir. Gönüllülük ve toplumda kendi kendini kontrol aracılığı ile toplumsal düzeni şekillendirmede doğrudan rol almak ve bu yönde tüm yaratıcı kapasitesini kullanmak birey için bir görevdir. Ayrıca kamu alanında projelerini gerçekleştirebilmesi için yeterli alana sahip olmak da bireyin hakkıdır. Siyasal, yasal ve kültürel kurumlara katılım, toplumda özel ve kamu etkinliklerinin düzeninin ve dengesinin sağlanmasında önem taşımaktadır (Low, 1999).

Sivil toplum kurumları, yerel ve küresel eylem gurupları, etkin sivil toplumun oluşmasında harekete geçirici ve güçlü aktörlerdir. Sosyal hareketler sosyal ve siyasi kurumların yokluğunda kendilerini korumak, savunmak için ortaya çıkmıştır. Yeni siyasi aktörler olarak sivil toplum

kurumları ise proje üreten yapıları ile öne çıkmaktadırlar (Castells, 1997). Böylece toplumda kamu idaresiyle sermaye dışında yeni bir sosyal güç oluşmaktadır.

Temsili Demokrasinin Eleştirisi ve Karar Süreçlerinde Gücün Bölüşümü

Planlamanın temel dayanağı olan batının liberal demokrasi anlayışı temsili demokrasidir ve karar süreçleri bu yapı içinde sürmektedir. Temsili demokraside halk karar verme hakkını seçilmişlere devretmekte, böylece temsili demokrasi seçmenin tercihlerini ve isteklerini hiçbir zaman doğrudan yansıtamamaktadır. Demokrasinin sözlük anlamı “halkın kendi kendini yönetmesi” olarak tanımlanırken, önceden belirlenmiş adaylar içinden bir seçim yapabilmek demokrasi sözcüğünün anlamı ile örtüşmemektedir. Temsili demokrasinin yurttaş ve oylama kavramları demokrasiyi tanımlamakta yetersiz kalmaktadır. Pek çok ülkede temsili demokrasinin kurumları, imtiyazlara, kulis çalışmalarına ve patronaj ilişkilerine dayanmaktadır. Modern devlet anlayışının bir parçası olarak yaygınlaşan temsili demokrasi kavramı karar verme süreçlerine katılım taleplerine cevap verememektedir.

Bugün yerel ve ulusal düzeyde kararlar seçilmiş yönetimlerce verilirken, yurttaşlar yalnızca belirli zamanlarda oy kullanma hakkına sahiptir. Bu nedenle bireyler kararları sistem içinde sahip oldukları güçle orantılı olarak patronaj ilişkileri üzerinden çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışmaktadırlar. Temsili demokraside bu tür patronaj ilişkileri toplumun, siyasetin ve yönetimin çeşitli düzeylerinde gözlenebilmektedir.

Temsil esasına dayalı demokraside patronaj ilişkilerinin dışında kalan farklı kimlik ve görüş taşıyanlar sistem içinde kendilerini ifade edememektedirler. Yönetim anlayışındaki değişimler, bilginin üretilmesi ve dağılımındaki yenilikler yönetim ve yurttaşın doğrudan ilişki kurabilmesi ve “yerel doğrudan demokrasinin” oluşabilmesini mümkün kılmaktadır (Giddens, 1998). Bu yaklaşımda demokrasi ortaklıkları içeren, yöneticilerin eylemlerinin hesabını kamu alanında verdikleri bir yönetim sistemi olarak tanımlanmaktadır (Schmitter and Karl, 1991). Bu tartışma içerisinde liberal temsili demokrasi eleştirilirken, **yönetişim** (self-governance) yaklaşımı ön plana çıkmakta, ve demokrasi yönetişimin temel özellik ve

anlamlarına göre yeniden tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım sosyal bilinç, yerelde sorumlulukların üstlenilmesi, toplumsal haklardan kültürel haklara geçiş, azınlıkların korunması tartışılmalarını da kapsamaktadır.

Ancak, bu yeni demokrasi anlayışında, otoriter olmayan süreçlerde birey, paylaştığı riskin ve fırsatların farkında olmak durumundadır. Güç sosyal hareketler üstünden kurulmakta ve bu durumda temsili demokraside gücün tek bir kaynaktan kullanımının yarattığı gerilmeler ortadan kalkmaktadır. Gücün paylaşıldığı ilişkilerde ve karar süreçlerinde kimse bir diğeri için karar verememektedir. Gücün meşruiyeti “uzlaşma” (consensus) üzerinden kurulmaktadır. Yeni birey anlayışıyla birlikte katılımın anlamının genişletilmesi yeni demokrasi anlayışının da temelini oluşturmaktadır.

Bu yeni demokrasi anlayışında sivil toplum kuruluşları farklılıkları ile kendilerini temsil etmektedir. Yönetişim ve ortaklık sürecini başarabilmek için katılımcılar başlangıçtan sonuca kadar tüm karar verme süreçlerinde yer almak durumundadırlar. Kamu alanında ortak karar verme katılım ve demokrasinin anlamını da değiştirmekte ve politik gücün demokratikleşmesi anlamına gelmektedir (Tekeli, 1996). Pratikte gelişen yaklaşım çoğunluk oy kuralı yerine ortak görüş oluşturma (consensus building), yani temsili demokrasi yerine doğrudan demokrasinin gerçekleştirilmesidir. Yeni toplumsal hareketleri önemli hale getiren şey, hakları gündeme getirmesi ve çoğunluğun olduğu kadar azınlıkların haklarına da değinmesidir. Bu hareketler hem baskın düzene bir karşı çıkış sergilemekte, hem de bireyleri toplumsal değişimin bir aktörü haline getirmektedir. Bu noktada yeni bir yurttaşlık kavramı ortaya çıkmaktadır. Yurttaşlık artık tüm farklılıkları eriterek tek bir kimlik altında birleşmek değildir (Touraine, 2001). Bireyin bilinçli ve yükümlü hale gelmesiyle, yönetimdeki eski politik yapı kırılmaya ve sınırlar içi yasal kontrol etkisini kaybetmeye başlamıştır. Sınırların kaybolmasıyla yöneten-yönetilen ikilisi geçerliliğini kaybetmekte, kamu alanında birliktelikler daha eşit ilişki ve yönetişim üzerinden kurulmaktadır.

“BİR DEMOKRASİ PROJESİ OLARAK PLANLAMA”

Toplum, birey ve demokrasi yeniden tanımlanır-

ken, bu süreçte planlama ve plancı yaklaşımlarının nasıl değişeceği önem kazanmaktadır. Planlama toplumunda, mekanda ve ekonomide sürece müdahale ederek **düzenleyici** ve **denetleyici** bir role sahiptir. Temel kabuller değişse de planlamanın düzenleyici ve denetleyici rolü sürecektir. Atomistik olmayan ilişki içindeki bireyin temel alındığı katılım ve doğrudan demokrasi üzerinden düzen ve denetimin nasıl olacağı yeniden tanımlanmalıdır. 1960’ların temel planlama yaklaşımı olan teknisist ve elitist planlama yaklaşımı liberal demokrasinin hiyerarşik yapısına ve emir-komuta türü bir denetime dayanmaktadır. Ne yapılacağına seçilmişler ve büyük güç odakları karar verirken nasıl yapılacağını ve yapılanın denetlenmesini plancılar üstlenmiş durumdadır. Bu planlama yaklaşımı, politik konuları genellikle dışlayarak patronaj ilişkilerinin alanına itmekte veya teknisyenler tarafından çözülebilecek teknik problemlere dönüştürmekte, ve bu teknik problemlerin çözümünde atomistik ve faydacı bireye dayalı tek bir kamu yararını ön görmektedir. Böylece neyin planlanacağı kararı verildikten sonra planlamada karar süreçlerine katılım yalnızca teknik ve mekansal bir uygulamaya onay vermeye indirgenmektedir. Yönetim bütün yetki ve gücü elinde toplamakta, planlama hakları dağıtan bir kurum olarak çalışmaktadır. Ayrıca, modernizmin bütünlük anlayışı kapsamında planlamada, kent organik bir bütün olarak kabul edilmekte, bu anlayışla yapılan kapsamlı planlama total kontrole ve uzun erimli olarak geleceğin kestirilebilirliğine dayanmaktadır.

Son dönemdeki değişimlerle, elitist ve teknisist planlama kamu alanında rol almak isteyen bireylerin ve toplumun güncel taleplerine yanıt verememekte, geçerliliğini ve güvenilirliğini kaybetmektedir. Kuşkusuz yeni demokrasi yaklaşımları bir düzenleme mekanizması olarak planlamaya gereksinim duymaktadır, ancak yeni yaklaşımlarda planlama, aktif toplum ve iletişime dayalı yönetişim süreçleri üzerinden tartışılmaktadır (Healey, 1998). Yeni planlama pratiğinin temel aktörleri sadece seçilmiş siyasiler ve teknik eleman olarak plancılar değil, aynı zamanda sivil toplum kurumları ve ortak bir tema çevresinde toplanmış topluluklardır. Planlamanın yeni aktörleri yönetişim yaklaşımıyla ilişkili olarak, kendi kendine organize olabilen aktif oluşumlar olduğundan emir-komuta anlayışı ile

1960’ların temel planlama yaklaşımı, politik konuları genellikle dışlayarak patronaj ilişkilerinin alanına itmekte veya teknisyenler tarafından çözülebilecek teknik problemlere dönüştürmekte,

Plancı, artık mükemmel hesaplama ile toplumun geleceğini belirleyen denetim uzmanı değil, kamu alanında yol gösterici bir lider haline gelmektedir.

kontrol edilmeleri olanaksızdır ve Friedmann (1987) çalışmasında kendi kendilerine organize olabilen sistemlerin yönetilemeyeceğini, onlara sadece yardımcı olunup, yol gösterilebileceğini savunmaktadır.

Yeni planlama anlayışında, sivil toplum kurumları, sosyal hareketler, topluluklar gibi planlamanın aktörleri arasındaki karşılıklı ilişki tüm taraflar için bir **“öğrenme sürecidir”**. Planlama bir öğrenme süreci olarak alındığında, teşvik edici, yol gösterici, yardım edici bir sürece dönüşmektedir. Farklı aktörlerin katılımıyla gerçekleşen iletişim ortamında sorunlar, potansiyeller ve çözümler üzerine üretilen yeni fikirler de çeşitli ve yaratıcıdır. Elitist planlamada, kamuda görev yapan uzmanlar potansiyel çözümlerin üretilmesinde yere ilişkin yeterli bilgiye sahip olamayacaklarından, üretecekleri fikirler tek sesli olacaktır. Halbuki planlamanın konusundan etkilenen herkes planlamada söz sahibi olduğunda yerel bilgi sürece katılmış, farklı gruplar da planlamada doğrudan temsil edilmiş olacaktır. Planlama öğrenme ve iletişim süreci olarak ele alındığında, bir grup aktörün kamu alanında oynadığı bir oyuna benzetilebilir. Problemler ve konular kamu alanında tartışılmakta, katılımcı süreçlerle ortak bir fikre ulaşılması hedeflenmektedir. Böylece karardan etkilenecek herkesin fikirleri sürece katıldığından, süreç içinde yeni ve ortak çıkarlar, projeler tanımlanabilecek, ve karar süreci bir iletişim ve ortaklık sürecine dönüşüğünden kaybeden olmayacaktır.

Yeni planlamada aktörlerin sürece karar alma anında yeni fikirler ve projelerle katılmaları, planlama sürecinde iktidarın ve gücün tek elde toplanmasını engelleyerek, aktörler arasında gücün bölüşülmesini sağlamaktadır. Bu yeni güç ilişkilerini Bryson ve Crosby (1992) “gücün bölüşümü” olarak tanımlarken, Friedmann (1992) güçsüzleri “güçlü kılmak” olarak tanımlamıştır. Her iki yaklaşım da 21. Yüzyılda gücün tek elde toplanmasının ve tekel olmasının haksızlığını savunmaktadır. Çoğulcu demokrasiye ve ortak eyleme dayalı planlamada gücün bölüşülmesi kaçınılmazdır. Bu süreç aktörün verdiği kararın yararları ve sorumluluklarının da farkında olmasını gerektirmektedir. Ayrıca, çoğulcu demokrasinin yaygınlaşması, yönetişimin etkin hale gelmesi ile güç aktörler arasında bölüşülecek, gücün

bölüşüldüğü iletişime dayalı bir ortamda tek yönlü emir-komuta zincirini sürdürmek mümkün olmayacaktır. Aktörlerin gücü ve sorumluluğu birlikte yükledikleri, yatay olarak örgütlenen bir planlamada alansal ve karşılıklı kontrol (field and reciprocal control) (Dahl, Lindbloom, 1953) öne çıkar. Denetim mekansal düzenlemelerin geliştirilmesi ve yönlendirilmesi için farklı görüşlerin ortaklığını sağlamaya yönelik olmalıdır. Yani denetimin teknik niteliğinden çok yol gösterici niteliği öne çıkmakta, sürekliliği önem kazanmaktadır.

Kapsamlı plan yaklaşımları eleştirilirken, yeni planlama anlayışında plan yol gösterici, genel çerçeveyi belirleyici performans ölçütleri aracılığıyla müzakereye açıktır. Bu yaklaşımla geçmişteki bütünlük anlayışı yeniden yorumlanmaktadır. Her noktası kesinleşmiş, 20 yıl ne olacağı belli olan planlar artık geçerli değildir. Stratejik planlama ile planın ana hatları belirlenmiş ve performans kriterleri ile daha esnek bir yapı kazanmıştır. Planlama sürecinde;

- Strateji geliştirme
- İnsanların yaratıcılığına izin verme
- Performans ölçütleri koyma önem kazanmıştır.

Stratejiler ve performans ölçütlerinden oluşan yeni ve yönlendirici nitelikteki planlar sürecin sonucunu ve izlenecek politikaları baştan tüm açıklığıyla belirleyememektedir, plan projeler çerçevesinde tüm aktörlerin katılımıyla müzakere süreçlerinde şekillenmektedir. Böylelikle toplumların sonuçları kestirilemeyen düzenlere sahip olduğu ve uzun erimli olarak geleceğin kestirilemeyeceği öngörülmektedir. Müzakereci çok aktörlü planlama pratiğinde plancı, teknisist ve elitist planlama yaklaşımındaki özellikleriyle yetinmemekte, ve plancı için yeniliklere açık olmakla birlikte yeni farklı özellikler önem kazanmaktadır.

Plancının Değişen Rolü

1960'larda planlamada mükemmel hesaplama ve mükemmel kontrol anlayışının hakim olduğu görülmektedir. Geleceğin kestiriminde plancı teknik akılla en iyi çözümü üretmekte, böylelikle meşruiyetini teknik açıdan kazanmaktadır. Mükemmel hesap ve mükemmel kontrolün olmaması, plancının iktidar alanını ve rolünü

değiştirmektedir. Günümüzde planıcı sadece teknik eleman değil, teknik bilgisi, deneyimi ile toplumsal ilgiyi yönlendirebilen etkin bir aktör ve lider olarak değerlendirilmeye başlanmıştır.

Yeni yaklaşımda planıcının görevleri kamu alanında tanımlanmaktadır. Değişen düzende, kamu alanı aktif, sorumluluğa sahip katılımcıların iletişim mekanı haline gelmektedir. Planıcı, artık mükemmel hesaplama ile toplumun geleceğini belirleyen denetim uzmanı değil, kamu alanında yol gösterici bir lider haline gelmektedir. Farklı disiplinlerde lider tanım ve yaklaşımları değişmektedir. Lider tanımında, kendine saygı, yaratıcılık, eleştirel düşünce ve değerlendirme, organizasyon kültürü ve kapasitesi, vizyon geliştirme bugün önemli özelliklerdir (Wilson, 1997). Lider konumundaki planıcı kriz yönetebilen, katılımcı karar süreçlerinde takım ruhunu oluşturan, konu ve koşulları yeniden yapılandırabilen, empati kurma yeteneğine sahip kişidir. Eski planlama yaklaşımında düzenli kişilik önem taşıırken, planıcının yeni yaklaşımda gereksinim duyduğu özellikler kaotik düşünce ve kaotik kişilikle (Finke and Bettel, 1996) örtüşmektedir. Bu özellikleriyle planıcı çok aktörlü bir ortamda, kaliteli iletişim olanaklarını oluşturarak, ortak kabul gören bir vizyonun kurucusu olabilecek, kolaylaştırıcı, uzlaştırıcı, ve arabulucu rolleri üstlenebilecektir.

SONUÇ

Son yıllarda tüm dünyada yaşanan dönüşümler mevcut planlama ve demokrasi yaklaşımlarının eleştirilmesine neden olmuş ve planlama yeni ilkeler çerçevesinde yeniden tanımlanmaya başlanmıştır. İnsana bakışın değişmesi, temsili demokrasinin temellerinin aşınması sonucu katılımcı, çoğulcu demokrasiye geçişin önemi daha çok vurgulanmaktadır. Demokrasi anlayışındaki değişimlere paralel olarak, 1990'larda planlama 'ortak eylem' ve 'gücün bölüşümü' üzerinden tanımlanmaya başlanmıştır. Dünyada bu değişimler, tartışmalar ve uygulamalar gündemi oluştururken, Türkiye'de de mevcut demokrasi anlayışı, güç ilişkileri, planlama pratiği eleştirilmeye ve bu alanlarda yeni talepler ortaya çıkmaya başlamıştır. Türkiye'de etkinliği artan sivil toplum kurumları çoğulcu ve katılımcı demokrasi yönünde bir talep oluşturmaktadır.

Ancak bugün Türkiye'de demokrasinin çoğulcu ve katılımcı bir nitelik kazandığını söylemek mümkün görünmemektedir. Mevcut kurumsal yapı çok aktörlü karar verme süreçlerine açık değildir.

Hala yönetim anlayışının hakimiyetinin sürdüğü ve rasyonel bütüncül planlamanın etkilerinin görüldüğü Türkiye'de mevcut yönetim ve planlama sistemi, yeni planlama ve demokrasi ilkeleri temelinde yeniden ele alınmalıdır. Bu süreç içinde planlama anlayışının da müzakereci bir nitelik kazanması için Türkiye'de yeni bir kurumsal düzenlemenin gerekliliği kaçınılmazdır. Son yıllarda planlama ve demokrasi kavramlarında gözlenen değişimleri sistemli bir hale getirmek ve bunların uygulamaya geçirilebilmesini sağlamak amacıyla gerekli mekanizmaları oluşturmak Türkiye'de planlama sisteminin işlerliğini artırmak için gereklidir. Mevcut kurumsal yapı yeni planlama anlayışına uygun olmasa da, değişime yönelik artan talep bu konunun Türkiye için tartışılmasını zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Blanco, H. (1995) "Community and the Four Jewels of Planning", in *Planning Ethics; A Reader in Planning Theory, Practice and Education*, (Ed.) Sue Hendler,
- Bryson, J. and Crosby, B. (1992) *Leadership for the Common Good: Tackling Public Problems in a Shared Power World*, Jossey Bass, San Francisco, CA.
- Castells, M. (1997), *The Power of Identity*, Blackwell, Oxford.
- Dahl R., Lindbloom C., E. (1953), *Politics, Economics, and Welfare*, Harper Torchbooks, Harper & Row Publishers, New York.
- Dahl, R. (1995) "Participation and the Problem of Civic Understanding", in *Rights and the Common Good; The Communitarian Perspective*, (Ed.) A. Etzioni, St. Martin's Press, New York.
- Etzioni, A. (1996) "The responsive Community: A Communitarian Perspective", *American Sociological Review*, 61, pp.1-11
- Friedmann, J. (1987) *Planning in the Public Domain*, Princeton University Press.
- Friedmann, J. (1992) *Empowerment: The Politics of Alternative Development*, Blackwell.

- Finke, R. ve Bettle, J. (1996), *Chaotic Cognition*, Lawrence Erlbaum Associates Publisher, Mahwan.
- Giddens, A. (1998), *The Third Way; The Renewal of Social Democracy*, Polity Press.
- Habermas, J. (1987) *The Theory of Communicative Action: The Issue of Functional Reason*, Polity Press, Vol 2, Oxford.
- Healey, P. (1995) "Discourses of Integration: Making Frameworks for Democratic Urban Planning", in *Managing Cities: The New Urban Context*, (Ed.) P. Healey, S. Cammeron, S. Davoudi, S. Graham, A. Madani-Pour, John Wiley and sons Ltd.
- Healey, P. (1998) "Building Institutional Capacity Through Collaborative Approaches to Urban Planning", in *Environment and Planning A*, 30, pp. 1531-1546.
- Low, M. (1999) "'Their masters' voice': Communitarianizm, Civic Order, and Political Representation", in *Environment and Planning A*, Vol.31, pp. 5-17.
- Schmitter, P.C. and Karl, T.L. (1991) "What Democracy is and is not", in *Jurnal of Democracy*, pp.75-80.
- Smith, D.M. (1999) "Geography, Community, and Morality", in *Environment and Planning A*, Vol.31, pp. 5-17.
- Tam, H. B. (1998) *Communitarianizm; a New Agenda for Politics and Citizenship*, Macmillian Press, London.
- Tekeli, İ. (1996) "Katılımdan Beklentilerimiz Zaman İçinde Nitelik Değiştiriyor", in *Ada Kentliyim*, (7), pp.58-59.
- Tekeli, İ. (1999) *Modernite Aşılırken Siyaset*, İmge Yayıncılık, Ankara.
- Tekeli, İ. (2001), *Modernite Aşılırken Kent Planlaması*, İmge Kitapevi, Ankara.
- Tekeli, İ. (2002), *Bilgi Toplumuna Geçerken Farklılaşan Bilgiye İlişkin Kavram Alanı Üzerinde Bazı Saptamalar, Bilgi Toplumuna Geçiş: Sorunsallar, Görüşler, Yorumlar Eleştiriler ve Tartışmalar İçinde*, Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, (3), Ankara.
- Tekeli, İ. (2002), *Türkiye Kent Planlamasının Yeniden Kurumsallaşmasını Düzenlerken Düşünmesi Gerekenler Üzerine*, Planlama, (1), TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Mart, Ankara.
- Touraine, A. (2001) *New Social Movements? in Beyond Neoliberalism*, Polity Press, Cambridge
- Wilson, P. A. (1997) "Building Social Capital: A Learning Agenda for the Twenty-first Century", in *Urban Studies*, 34 (5-6), pp. 745-760.